

Genç Tanzimat Paşazadesi Avrupa'da: Seyahatname-i Avrupa ve Avrupa Lâyhası

Mehmed Rauf, Çev. Fikret Turan

İstanbul, Timaş Yayınları, 2022, 281 sayfa, ISBN: 978-605-08-4525-9.

Amine Berra BOZKURT*

Eser, ön söz ve giriş dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, kitabın yazarı olan Mehmed Rauf'un hayatı ve kişiliği hakkında bilgi veren genel bir portre çizilmiştir. İkinci bölümde seyahatname metninin günümüz Türkçesine çevrilmiş hali analiz edilmiş ve gezilen yerler ve rotalar hakkında kısa kısa değerlendirmeler kaleme alınmıştır. Buna ek olarak Avrupa layihasını referans alarak Avrupa'da vukû' bulan siyasi ve askerî olaylar, eğitim ve kültür faaliyetleri ve yapıları, bayındırlık hizmetleri, ulaşım, seyahat kavramı üzerinden turizm işleri, haberleşme gibi konularla tarihe tanıklık edilen olaylar anlatılmıştır.

Bu kitap hem seyahatname üzerine Avrupa'da gezilip görülen yerlerin izlenimleri ve gözlemlerini Mehmed Rauf'un bakışından aktarmakta hem de bunu tarihî ve edebî çerçevede ele almaktadır. Eserde Avrupa'nın 50 şehrini gezip dolaşarak mekân ve kent odaklı bir yaklaşımla Mehmed Rauf'un kendi el yazısıyla aldığı notlar yer almaktadır. Bu bahsedilen 50 şehrin içinden İtalya, İsviçre, Almanya, İngiltere, Fransa, Belçika ve Avusturya gibi ülkelerin şehirlerini seyahat ettiğinin bilgisine ulaşmaktayız. Mehmed Rauf, ziyaret ettiği Avrupa şehirlerini detaylı bir şekilde anlatıp ortaya koyduğu metinde okuyucuya ve araştırmacıya birinci elden tarihî malzeme sunmaktadır.

Eserin ön söz kısmında seyahatname üzerinden Mehmed Rauf'un kimliğine dair somut çıkarımlar yapılabileceği vurgulanmıştır. Ayrıca eser Mehmed Rauf'un kişiliğine dair de önemli ipuçları

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yakınçağ Anabilim Dalı, İstanbul, aberrabozkurt98@gmail.com

vermektedir. İmtiyaz sahibi bir babadan ve yüksek devlet adamı çıkararak bir aileden olması da Mehmed Rauf'un ilim ve seyahat dünyası ve meslek yaşamına olumlu yönde etki etmiştir, diyebiliriz.

Ön söz bölümünün başka bir pasajında ise, önceden sayfaları eksik olduğu tespit edilen Seyahatname-i Avrupa'nın tam matbu metninin bulunmasına vesile olan önemli bir çalışmanın ürünü olduğunun altı çizilmektedir. Dönem metni niteliğinde olan seyahatname üzerinden transkripsiyon, inceleme ve değerlendirme yapıldıktan sonra Fikret Turan tarafından yayına hazır hale getirilmiştir. Matbu ve el yazması metinde ise bazı imla hataları, yazım problemleri ve ünlü-ünsüz harflerin yazımında sorunlar fark edilmiştir. Batılı birçok kelime ve yer ismine rastlanmış ve bunlara dair ciddi yazım yanlışlarının tespit edildiği dile getirilmiştir. Bu Batılı kelimeler için Fransızca, İngilizce ve İtalyanca sözlüklerin incelendiği de açıktır.

Bu eser 18. yüzyılın ikinci yarısı ile başlatılmış olup Avrupa şehirleri, mimarisi, kültürü, toplumu üzerinden Tanzimat Dönemi'nde bir paşa oğlunun elinden yazılmış bir Avrupa seyahatnamesi ayrıntılı bir şekilde ve akıcı bir üslupla anlatılmıştır. Kitap genel hatlarıyla seyahatlerdeki gözlem ve izlenimleri, diplomatik ilişkileri, muhit ve çevre ağının genişliğini, üst düzey devlet adamları ve bürokratlar ortamını seyahatnameyi temel alarak aktarmaktadır.

Kitap hem tarih ve seyahat odaklı metinler okuma şansı vermekte hem de Türk edebiyatı tarihi, askerî tarih, diplomasi tarihi, kültür tarihi, filoloji, coğrafya, etimoloji gibi çok zengin bir multidisipliner çalışma örneği ve ortak bir malzeme edinme imkânı sunmaktadır. Aynı zamanda modernleşme tarihine ve Tanzimat Devri'ne dair malumatın bulunabileceği bir eserdir. Buna ek olarak eser, seyahatname içinde iklim, topoğrafya ve harita bilgisine de yer vermektedir. Eseri sadece bu alanlarla sınırlı tutamayız. Eserin ana damarını ve çalışma alanını oluşturan matbu seyahat metni, mimari tarihe ve şehirlerin bilgisine tanıklık etmemizi de sağlamaktadır. Bunun yanında bu metin interdisipliner bir anlayışa hizmet eden zengin bir materyal sunmaktadır. Bu eserin vücut bulmasında Atatürk Kitaplığı, BOA'dan alınan arşiv belgeleri ve Nadir Eserler Kütüphanesinden yararlanılan el yazmalarının katkısı büyüktür. Belgelerde ve kaynaklarda *Rıfatpaşazâde* adıyla geçen Mehmed Rauf, Tanzimat Dönemi'nin önemli devlet adamlarından olduğundan kitaba da ismini veren bir *Tanzimat paşazâdesi* olarak anılmaktadır. Amirlikten vezirliğe kadar zamanında rütbesi yükselmiş bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna ek olarak Mehmed Rauf, seyyah kimliği dışında diplomatik ilişkilerde tampon görevi de görüyordu. Ayrıca kitabın ekler kısmına Mehmed Rauf'un kendisi ve ailesine dair bulunan fotoğrafların da eklendiğini görmekteyiz. Buradaki bazı bilgilerin yaşayan torunundan alınarak yazıya geçirilmiş olduğunu da belirtmek elzem olacaktır.

Yazar seyahati sırasında gezdiği köy, kasaba ve şehirlerdeki siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel izlenimlerini kişisel yoruma ve hamasi düşüncelere yer vermeden *Avrupa Layihası (Seyahatname-i Avrupa)* adlı eserde aktarmıştır. Günümüzde ele geçen tek nüshasının bulunması da eseri değerli kılan bir nitelik taşımaktadır. Resmî bir dil kullanılarak yazılan kitap seyahatname türünde başvurulacak eserlerin başında yer almaya adaydır. Aynı zamanda eser sosyo-ekonomik ve sosyal tarihe dair bilgiler

yanında eğitim ve sağlık kurumları ve askerlik hakkında da rehber niteliğinde tarihî ve edebî bir çeşni sunmaktadır.

Eserin giriş kısmının başlıca konusunu Osmanlı Devleti'nin sorun yaşadığı Avrupa devletleri ve toplumları oluşturmaktadır. Eserde üslup ve özellikler bakımından edebiyat ve kültür tarihi dışında iktisat tarihi ve siyasi tarihe yönelik vak'alardan örnekler de bulmak mümkündür. Eser ağırlıklı olarak 19. yüzyılı kapsamakta, 19. yüzyılın dışında 17 ve 18. yüzyılı da kapsayan bir dönem metni özelliği taşımaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kurumsal ve idari yapısının modernleşmesi ve Batı'ya ayak uydurma girişimleri, III. Selim ve II. Mahmud dönemleri özelinde anlatılarak mesele açılmıştır. 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren eğitim, gezi veya lisan öğrenmek amacıyla Avrupa'ya seyahatlerin başladığı ve bu minvalde yazılan seyahat notlarının ve eserlerinin kaleme alındığı belirtilmiştir. 1839 Tanzimat'ın ilanından sonra seyahatnamelerin artarak revaçta olduğu bir kırılma noktası olduğu unutulmamalıdır.

Kitabı okuyan bir kişi Avrupa'da gezilip görülecek kültür merkezleri, tarihî yapıları, özel öneme sahip ve şehirle özdeşleşmiş mimari ve arkeolojik mekânları, yaşayan ve bizzat tanık olan bir kişinin ağzından anlatılanlar ışığında sanal ve güzel bir gezintiye çıkmak gibi hissedecektir. Bu gezilecek yerlerden bazıları müze, tiyatro, rasathane, kilise, fuar gibi mekânlardır.

Esasında eserin ana konusu olarak Mehmed Rauf'un 1851 yılında açılan Londra Sergisi ziyareti sırasında gezdiği Roma, Paris, Brüksel, Berlin, Viyana, Venedik, İsviçre, Herculaneum gibi Avrupa şehirlerinde müşahede ettiği ince ayrıntılar bile seyahatinin başından sonuna kadar anlatılmaktadır. Ayrıca Mehmed Rauf, ilgisini çeken yerleri ve başından geçen serüvenleri bir seyyah titizliğiyle bize aktarmaktadır.

Eserde matbu seyahatname metninde geçen *bundan akdem* gibi belgelerde de sık sık rastladığımız bazı kalıp ifadeler üzerinde durulmuş, metinde bazı ekleme ve çıkarmaların yapıldığının altı çizilmiştir. Giriş kısmının "Seyahatname-i Avrupa Üzerine Bazı Tespitler" pasajında, Mehmed Rauf'un eserde kullandığı üslubun kendisinden sonra kaleme alınan kitaplarda örnek alınan bir özellik olduğu vurgulanmıştır. Bütün bunlara ek olarak matbu metinden örneklerle seyahatte kalma süreleri, yer adları, yola çıkış ve varış tarihleri ve kullanılan ulaşım araçları tek tek seyahat notlarında belirtilerek ayrı bir liste oluşturulmuştur.

Kitabın "Avrupa Layihası Hakkında" adlı ikinci bölümünde Yazar Mehmed Rauf'un layihaya bir Osmanlı aydını bakış açısı ile bakması üzerinde durulmuştur. Bu bölümde devlet memurlarının özellikleri teferruatlı bir şekilde açıklanmıştır. Avrupa'da askerlik sistemi ve yetiştirilme tarzının aktarılması da Avrupalıların ordu anlayışlarını ortaya koymakta ve askerî tarihe malzeme sunmaktadır. Ayrıca Mehmed Rauf, Avrupa'daki toplumsal düzene dair görüşlerini altındaki dinamikleri açıklayarak dile getirmiştir. Bu kısmın başka bir pasajında ise Avrupa'da ulaşımı güçlendirmek için taşıtlar yoluyla demir yolu ve kara yolunda yeniliklerin yapıldığı aktarılmıştır. Ulaşımı ve iletişimi kolaylaştırmanın yolları aranmış ve bu durum seyahati de yaygın hale getirmiştir. Bu kısımda

seyahatin yapı taşlarını meydana getiren unsurlar özellikle anlatılmıştır.

Yazar Mehmed Rauf'un kitapta bahsi geçen Avrupa idari ve sosyal sistemine, uygulamalarına ve toplumuna dair layiha ile görüşlerini bildirmesinin amacı, Avrupa'nın yüksek ve gelişmiş medeniyet algısını Osmanlı'ya örnek göstermektir. Ayrıca Avrupa layihası 18. yüzyıl sonu, 19. yüzyıl başı yazılan Avrupa konulu seyahatname, sefaretname, layihaların görüşlerinden yararlanılarak ve bazı nüfuzlu paşaların eserlerinden esinlenilerek ortaya konmuştur.

Kitabın ana konusunu oluşturan seyahatin dönüm noktası *1851 Londra Fuarı* ziyaretidir. Mehmed Rauf daha önceden Viyana'da bulunduğu sırada Avrupa'nın düzenini ve gelişimini yakından gözlemlemiş ve dil öğrenme hevesiyle bir Avrupa yolculuğuna çıkmıştır. Oradan edindiği her bilgiyi seyahatnamesine ekleyerek daha sonradan gezecek insanlar için bir yol haritası ve rota oluşturmuştur.

Eserde seyahat, Mehmed Rauf'un kendisine tahsis edilen vapurla Malta'ya gitmesiyle başlatılmıştır. Malta'dan sonra İtalya üzerinden Messina ve Napoli gibi yerlerin şehir ve caddelerinden, kale ve saraylarından bahisler açılmıştır. Ardından, lavlar altında kalan ve sonradan keşfedilen Eski Yunan şehri Pompei ve başka bir şehrin tümülüs gibi üzerine binmesiyle sonradan keşfedilen tarihî şehir Herculaneum'un meydanları, caddeleri, eski eserleri, tiyatrosu ve heykelleri öz bir şekilde anlatılmıştır. Seyahatin sonraki durakları ise dinî ve yönetim merkezleri olan Roma ve Vatikan; önemli bir ticaret merkezi olan Livorno; kilise, mezarlık ve Arno Nehri'yle meşhur Pisa; yayla evleri, köyler, tarlalar, bahçelerle çevrili olan tabiat harikası Floransa; kule, kemer ve kilisesiyle ön plana çıkan Bolonya; daha sonra Ferrara ve göze hitap eden mermer heykelli meydanları ve saraylarıyla ön plana çıkan Padova; Gotik mimari üsluplu sarayları, meydanları, dükkânları, düzenli binaları ve gece hayatıyla ön plana çıkan Venedik; müstahkem ve sağlam kalesiyle ön plana çıkan Verona; tekstil ve mağaza sektörünün gözdesi olan ve meşhur zafer anıtı, amfi tiyatro, Duoma Kilisesi, resim ve heykelleri ile Milano; Komo Gölü, İsviçre Dağları, Strazburg, Mainz, Köln, Calais, Dover, Londra, Thames Nehri ve Londra Limanı, Londra Müzesi, Panorama, Brüksel, Berlin, Viyana, Peşte ve Budin'deki bazı tarihî ve mimari yapılar uzun uzadıya anlatılmıştır. Bu bölüm sanat tarihi çalışan araştırmacılara kaynak niteliğinde bir bilgi şöleni sunmaktadır.

Eserin üçüncü ve son bölümünde ise Avrupalıların medeniyetlerini geliştirmek ve refah seviyesini yükseltmek için yaptığı yeniliklerin ve girişimlerin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Eğitim, basın, kültür, hukuki düzenlemeler, yol ve ulaşım hizmetleri, demir yolları, taşıtlar, turizm faaliyetleri, şirketler ve haberleşme unsurlarından örnekler verilerek Avrupa'nın gelişmişlik düzeyi ve kalkınma çabaları Avrupamerkezci bir anlayışla kaleme alınmıştır. Bu da bazı noktalarda objektiflikten uzak bir anlatıma yol açmıştır. Seyyah dili samimi olan Mehmed Rauf, her anlamda Avrupa'nın gelişmişliğini fazlaca övmüş ve hiçbir menfî tenkitte bulunmamıştır. Bu durum seyahatname türü eserleri eleştiri süzgecinden geçirerek okumamız gerektiğini bize bir kez daha hatırlatmaktadır.